

Zamenhof, iniciátor esperanta

Jako dítě měl Zamenhof mnoho snů, jak sjednotit a usmířit lidstvo. Zavedení mezinárodního jazyka bylo jedním z nich a tento sen nikdy neopustil. V této části se dozvíte, odkud se vzal nápad na nový mezinárodní jazyk a jak jej Zamenhof uskutečnil.

Chlapec s velkým snem

V roce 1859 se narodil židovský chlapec, který dostal jméno Ludwik Lejzer Zamenhof. Vyrůstal v malém městě Białystoku. Žili tam Poláci, Rusové, Židé, Němci i několik Litevců, z nichž všichni hovořili svými vlastními jazyky. Zamenhof si brzy všiml, že ne vždy tyto skupiny lidí spolu dobře vycházejí a že za nedorozumění a hádky mezi nimi často může to, že jim chybí společný jazyk. Tyto zkušenosti mladého Ludvíka silně ovlivnily, a už jako dítě začal snít o společném jazyku (navíc ke všem etnickým jazykům) pro různé národnostní skupiny. Se společným jazykem by se místa jako Białystok stala klidnějšími a lidé by měli šanci přímo se domluvit, přímo se pokusit řešit případné neshody dříve, než by došlo k opravdové hádce.

„Kdybych nebyl Žid z ghetta, myšlenka na sjednocení lidstva by mě buď vůbec nenapadla, nebo bych se jí nikdy nedržel tak neústupně během celého mého života.“

Zamenhof napsal v dopise v roce 1905

Klasickým jazykem?

Zamenhof byl přesvědčen, že by nebylo dobré, kdyby společný jazyk pro různá etnika patřil jednomu z nich. To by mohlo vzbudit žárlivost u jiných etnik a dát velkou výhodu lidem, pro které to bude jazyk mateřský. Na gymnáziu se Zamenhof začal učit latinu a řečtinu a přemýšlel o možnosti využít jeden z těchto klasických jazyků jako společný mezinárodní jazyk. Avšak po krátkém studiu došel k závěru, že nejsou snadné ani pro něho, který už mluví více jazyky: rusky, polsky, hebrejsky, jidiš, německy a francouzsky. Jak by to tedy bylo obtížné pro lidi, které ani moc nezajímá učení se jazykům, ani s tím nemají zkušenosti? Ne, společný mezinárodní jazyk musí být naučitelný snáze než klasické jazyky, ale přesto stejně neutrální jako ony. Který jazyk však má takové vlastnosti?

„Jazyk umělý“

Neutrální a současně lehce naučitelný jazyk. Je to vůbec možné? Naučit se jazyk nikdy není úplně jednoduché a existuje na světě vůbec něco úplně neutrálního? Pravděpodobně ne, ale to neznamená, že jazyk nemůže být snadnější a neutrálnější

než etnické jazyky. Zamenhof o tom hodně přemýšlel a došel k závěru, že „umělý jazyk“ by byl nejlepším řešením. Tím výrazem „umělý“ měl na mysli jazyk, jehož základ by vytvořil jeden člověk či více lidí. Už jako student gymnázia začal Zamenhof experimentovat s tím, jak vytvořit nový jazyk, ale často pochyboval, zda je to možné zvládnout s dobrým výsledkem. Navzdory všem pochybám se však stále vracel ke svému snu o společném mezinárodním jazyce a dále experimentoval se svým „umělým jazykem“, což časem začalo přinášet výsledky...

Jednoduchá mluvnice, ale co udělat se všemi slovy?

Když Zamenhof dokončoval gymnázium a učil se angličtinu, inspiroval se její mluvnicí, poměrně jednoduchou v porovnání s mluvnici latiny a řečtiny. Pociťoval, že by bylo možné mít jazyk s lehkou a jasnou gramatikou. Začal zjednodušovat mluvnici jazyka, který tvořil, a po pečlivé práci byl s výsledkem dostatečně spokojený. Slovník se však stával stále větším a větším! Jak to vyřešit? Jazyk musí mít slova víceméně pro všechno. Nápad na možné řešení mu vnučily dvě ruské vývěsní cedule. Slova na nápisích byla „Švejcarskaja“ (Vrátnice) a „Konditorskaja“ (Cukrárna). Obě slova měla příponu „skaja“ a Zamenhof si uvědomil, jak velký význam mohou přípony mít. „Problém je vyřešen!“ pomyslel si, když uviděl tyto dva ruské nápisy. Potom začal podrobně porovnávat slovíčka a hledat vztahy mezi nimi, aby rozhodl, které předpony a přípony by měl použít ve svém jazyce. Tato práce se ukázala jako velice důležitá, protože tak Zamenhof dokázal výrazně snížit množství slovních základů, které je třeba se učit.

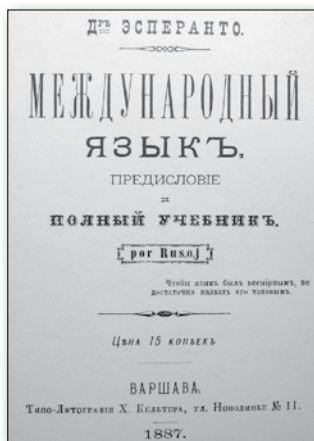
První pokus

Zpočátku Zamenhova napadlo užít jako slova krátké kombinace písmen, např. *a, ab, ac, ad, ... ba, ca, da, ... e, eb, ec, ... be, ce, ... aba, aca ...*. Ale tuto myšlenku hned zavrhl, protože se ukázalo nemožné zapamatovat si taková vymyšlená slovíčka. Tehdy došel k závěru, že základem slovní zásoby budou kořeny slov pocházející z románských a germánských jazyků. Tak by se nový jazyk přirozeně stal podobným evropským jazykům. Na konci studia gymnázia mohl Zamenhof předvést svým spolužákům základ jazyka, který nazval „*lingwe uniwersala*“. Některé z jeho přátel to inspirovalo a začali se jazyk učit. V prosinci 1878 se setkali na oslavu dokončení prvního jazykového základu. Dokonce v tomto jazyku zpívali hymnu.

Zkoušení a zlepšování

Zamenhof nechtěl hned představit svůj jazyk ve větším měřítku, částečně protože byl na to příliš mladý, ale hlavně proto, že nejdříve chtěl jazyk pečlivě vyzkoušet a dotáhnout mnohá zlepšení. Někteří spolužáci z gymnázia, kteří se „*lingwe uniwersala*“ učili, se o něm snažili hovořit s dospělými, ale rychle přestali, když se setkali převážně s posměchem. Zamenhof se rozhodl tajně dále pracovat na svém jazykovém projektu právě proto, aby předešel výsměchu a jiným problémům (tehdy byli židé z různých důvodů pronásledováni). Během praktického používání jazyka, například při překládání významných děl, si všiml, že mnoho věcí, které se předtím z teoretického hlediska zdály dobře fungující, stojí za přepracování, a stále jazyk vylepšoval. Postupně dospěl k názoru, že je třeba se vyhnout doslovným překladům a místo toho přímo myslet v novém jazyku. Když to Zamenhof udělal, pocítil, že jeho jazyk začíná mít vlastní duši a více a více ožívá. Tímto způsobem se zrodil základ nynějšího esperanta.

Mezinárodní jazyk

V době své lékařské praxe ve Varšavě Zamenhof začal hledat vydavatele, aby představil základ nového jazyka v knižní podobě. Připravil rukopis s titulem „*Lingvo Internacia*“ (Mezinárodní jazyk), ale místo svého skutečného jména užil pro knihu pseudonym „*Doktoro Esperanto*“. Slovo „*esperanto*“ znamená člověka, který doufá, a tak

už sám pseudonym dobře popisoval očního lékaře z Białystoku: Doktor, který doufá v lepší svět, sjednocení a klidné soužití mezi národy. Nemohl však knihu vydat hned, byl problém najít tiskárnu, která ji bude ochotna vytisknout, a také chyběly peníze.

Pro Zamenhova bylo z mnoha hledisek štěstím, že se právě zasnoubil s Klárou Silbernikovou, která podporovala jeho myšlenku „neutrálního jazyka“. V létě 1887 dostali finanční podporu od Klářina otce a velkou část z těchto peněz použili na vydání tzv. Unua Libro (První knihy). Knížička, která se poprvé objevila v ruštině a potom v dalších jazycích, obsahovala mimo jiné předmluvu s několika básněmi v esperantu, popis gramatiky a slovníček. Knížka se postupně rozšiřovala mezi milovníky jazyků a idealisty, zprvu v Evropě a později také v jiných světadílech.

Pro novomanžele Zamenhofovy následovaly hektické roky s dětmi, prací a nočním vyřizováním esperantské korespondence. Nebyli bohatí, ale přesto se jim podařilo zařídit si poměrně dobrý život a v roce 1905 měli dost

peněz na cestu do Francie, aby se zúčastnili prvního esperantského kongresu ve městě Boulogne-sur-Mer. Mezi asi sedmi sty účastníky z 20 zemí zde panovala krásná atmosféra. Při zahájení Zamenhof emotivně hovořil o své práci a víře ve sjednocení lidstva. Zde je část jeho proslovu:

„*Dobře si uvědomme plný význam dnešního dne, protože dnes se mezi pohostinnými zdmi Boulogne-sur-Mer sešli ne Francouzi s Angličany, ne Rusové s Poláky, ale lidé s lidmi.*“

Naivní idealista?

Zamenhof byl naivní v mnoha svých myšlenkách a snech. Například se pokoušel vytvořit neutrální náboženský rámeček, v němž by se všichni věřící i volnomyšlenkáři mohli setkat a usmířit, ale tento projekt se nikdy nerozšířil, ani mezi esperantisty. Je pravda, že esperanto se ve světě masově nerozšířilo, ale přesto má statisíce, možná i miliony uživatelů, kteří mají tento jazyk rádi a užívají ho v nejrůznějších souvislostech. Neexistuje žádný jiný jazykový projekt, který následně vyspěl ve skutečně živý jazyk, jímž se mluví ve všech částech světa, který se každodenně používá v mezinárodní komunikaci a v „mezinárodních rodinách“ (s rodiči rozdílných jazyků a z různých zemí). Z tohoto pohledu byl Zamenhof velmi úspěšný a my, kteří hovoříme esperantem, cítíme veliký respekt k němu a k jeho tvořivé práci. Díky ní získáváme spoustu inspirace, radosti a přátelských vztahů s lidmi z různých zemí.

